

RUBAA ZA KIMAPENZI KATIKA BAADHI YA ETI ZA MASHAIRIYA SHAABAN ROBERT

M.S. Khatib

IKISIRI

Mapenzi huota katika mtima wa kila binadamu. Mbegu yake husitawi na kushamiri kwa watu wa jinsi, kabila rika na dini tofauti. Mapenzi yalikuwapo tokea binadamu wa kwanza kutokea duniani. Kwa miaka nenda rudi, mapenzi yamekuwa yakiwasulubu na kuwaadhibu watu wasio na idadi. Wengine waliopewa uso na mapenzi, yamewanyanyua na kuwapa hadhi na heshima. Wengine kwa dahari, mapenzi yamewakumbatia na kuwapumbaza isivyo na kadiri. Mapenzi hayachaguwi wa kumshika kumkumbatia na kumwacha mkono. Hakuna asiyepigwa dafurao. Sio watawala si watawaliwa; si wakwasi si wachochele; si wasomi si wajinga. Nani hajakumbwa na zilizala ya huba? Hakuna.

Shaaban Robert (kuanzia sasa ‘Shaaban’) akiwa ni binadamu; isitoshe, ni mwamume shababi, aliyeishi katika jamii hakuweza kuyapiga chenga mapenzi. Angetaka asingethubutu. Hakusalimika. Rubaa ya mapenzi imempiga dafrau. Shaaban akiwa mshairi kwa kupitia beti zake anabainisha jinsi mapenzi yalivyomtesa na kumfurahisha katika maisha yake.

1.0 UTANGULIZI

Shaaban Robert ni mwandishi stadi wa kazi za fasihi ukiwamo ushairi, riwaya na insha. Amewahi kutajwa kwa lakabu ya “Shaha wa Malenga wa Tanganyika” kwa kipindi cha ukoloni (Mulokozi 2003:1). Shaaban anatoa wasia kuwa beti zake za ushairi zitakuwa ndio urithi anaouacha kwa wasomaji wa kazi zake na taifa lake la Tanganyika. Anasemaje?

Kuishi na kuondoka, faradhi kwa walimwengu,
Na safari ikifika, raha itakuwa kwangu,
Urithi ninaweka, sina ila beti zangu,
Itarithi Tanganyika, siku ya mauti yangu. (Robert, 1968:16)

Shaaban, ushairi ulimpa hadhi, heshima na umaarufu katika jamii yake na uwanja wa kimataifa (Khatib, 2011:85). Utungaji wake wa mashairi ulianza mwaka 1932 (Robert, 1974:67). Mashairi yake aliandika kwa ajili ya magazeti hasa *Mamboleo* na masahibu zake kwa mfumo wa barua. Mashairi yake mengi hayo akayachapisha katika diwani zake kumi na moja (Khatib, 2014:75). Katika diwani hizo unaweza kuona beti kadhaa zenye uhusiano na rubaa za mapenzi. Ingawa mapenzi ni mambo ya mtu binafsi, lakini pale mwandishi anapoyatungia beti za kishairi huwa yanakosa kunga na kinga. Mshairi anapotabaruku kuyaweka hadharani, huwa mali ya kila mtu. Kwa muktadha huu, nasi tunayajadili.

Shaaban alikuwa hana tabia ya kuelezea mambo yake ya siri na michapo kila wakati (Mulokozi, 2002:15). Katika mkusanyo wa barua zake, na kitabu chake cha *Maisha Yangu*, Shaaban Robert amejadili mambo mengi yakiwamo mapenzi. Hata hivyo, si mapenzi ya kindoa au ya kimahaba bali mapenzi ya kawaida kama yale ya

mzazi na mwana au ya marafiki wawili walioumana hadi wakashibana (Mulokozi, 2002:13). Hivyo basi, kwa muktadha huo, inakuwa vigumu kujua kuwa beti za kimapenzi zilizomo katika diwani zake ametungiwa nani na kwa sababu gani. Yawezekana uchunguzi na uchambuzi wa barua zake nyingine zilizopo katika makavazi ya TATAKI utaweza kutupa fununu ya walengwa wanawake wa beti hizo za kimapenzi (Maongezi yangu na Mulokozi, Julai 2013, CKD). Hata hivyo, endapo tukijua beti hizo zilitungwa miaka ipi na diwani zake zimetungwa lini, tunaweza kukisia ametungiwa mke yupi, kama yanahusu mke. Kitabu cha Almasi za Afrika kwa mfano, kiliandikwa mwaka (1930-1950). Miaka kumi ya kwanza alipoanza kuandika mashairi, Amina mke wake wa kwanza alikuwa hajaolewa. *Ashiki Kitabu Hiki* kiliandikwa (1946-1962), *Koja la Lugha* kiliandikwa (1945). Mwafrika Aimba kimeandikwa (1946-1962) *Kielezo cha Fasihi* kimeandikwa (1962), *Pambo la Lugha* kimeandikwa (1940-46), na *Sanaa ya Ushairi* kiliandikwa (1940-1962).

2.0 NANI WALENGWA WA BETI ZA KIMAPENZI?

Shaaban, kama nilivyotaja hapo awali, alianza utunzi wa ushairi mwaka 1932 (Shaaban, 1974:67). Yeye mwenyewe alizaliwa mwaka 1909, Januari tarehe mosi. Hivyo basi, shairi lake la kwanza alitunga alipokuwa kijana wa miaka 23 tu. Mulokozi anatwambia kuwa katika kitabu chake cha *Maisha Yangu na Baada ya Miaka Hamsini* hakuelezea mambo mengi kuhusu maisha yake na hivyo inakuwa vigumu kujua beti hizo za kimahaba ametungiwa nani: “Hakitwambii mengi kuhusu ukoo wake, familia yake na maisha yake ya kikazi na kiuandishi” (Mulokozi 2002:4).

Ingetarajiwa kuwa beti zake za kimapenzi itakuwa aliwatungia wanawake. Yawezekana wanawake hao ni pamoja na wake zake kama shairi la “Amina” na mengine kwa wapenzi wengine ambao hakuwaoa. Shaaban alimuoa Amina mwaka 1931 au 1932, wakati huo Shaaban akiwa na umri wa miaka 23. Kwa mashairi aliyotunga kati ya mwaka 1932 na 1942, yawezekana kati ya hayo alitungia Amina, wakati wote huo akiwa mkewe. Shaaban anathibitisha kuwa alichukua miaka kumi kumtafuta mchumba kama Amina ambaye baadaye aliamua kumuoa. Shaaban anaeleza: “Kabla ya kuoa nilitafuta umbo namna yake (Amina) muda wa miaka kumi” (Robert, 1974:4)

Kwa mnasaba huo, baadhi ya mashairi machache ya mahaba yaliyomo katika diwani ya *Almasi za Afrika* yaliyoandikwa kati ya mwaka 1930 na 1940 aliyatunga kabla ya kumuoa Amina. Hata hivyo, kifo cha Amina, mkewe, kilichotokea mwaka 1942 baada ya kuishi naye miaka kumi, kilimfanya aishi bila mke hadi mwaka 1945, pale alipooa mke wa pili, aitwaye Sharifa. Mke huyu naye alikufa mwaka 1955. Katika miaka kumi ya ndoa ya pili, Shaaban alitunga diwani mbili za *Koja la Lugha* (1945) na *Ashiki Kitabu* (1946-1950). Katika diwani hizo tungo za kimahaba kuhusu mkewe Sharifa zimo. Shaaban anaungama kuwa alipofariki Amina mwaka 1942 na baada ya hapo kabla ya kuoa mke wa pili mwaka 1945 alikuwa na marafiki kadha ambao hawakuwa wake zake kama asemavyo mwenyewe:

Baada ya miaka mitano ya ujane, dhiki ya upweke ilikuwa haichukuliki. Hili halitafsiriki kuwa sikuwa na watu wengine wa kushirikiana maisha. Watu kama hao walikuwapo wengi sana. Nilikuwa na marafiki na wenye huruma kadha wa kadha; lakini kati yao hapana niliyeweza kumwita mke (Shaaban 1974:39).

Shaaban anatetea uhusiano wake na wanawake wengine kwa kuelezea kuwa maumbile yake yalimlazimisha kuwa na wapenzi wasio wa ndoa: “Sikuweza kuvumilia hili kwa sababu ilikuwa si kusudi la umbile upweke kutawala mtu” (Shaaban 1973:39).

Shaaban anakumbuka machungu ya upweke baada ya kifo cha mkewe Amina. Anakumbuka machungu hayo katika tawasifu yake ya *Maisha Yangu na Baada ya Miaka*

Hamsini kilichokamilika kuandikwa Septemba 1, 1946; ni miaka minne baada ya kifo cha Amina. Shaaban akaporomosha beti kumi na tano kuhusu ujane. Moja ya beti hizo inasema hivi:

Ujane unakirihi, nilikuwa mwanachama,
Ingawa nilistahi, sikutokwa na lawama,
Muda mwingi sikuwahi, nikavunjiwa heshima,
Ujane una matata, si jambo la kutumia (Shaaban, 1949:85).

Sharifa mke wa Shaaban Robert naye alifariki baada ya miaka kumi. Ikumbukwe kuwa Shaaban alikaa miaka kumi akitafuta mchumba wake wa kwanza. Pia mke wake wa pili aliishi naye miaka kumi. Shaaban alioa mke wa tatu, Bi Mwambazi binti Ali ambaye mwaka wa kumuoa haujulikani ila miaka saba baadaye, mwaka 1962, Shaaban alifariki dunia, na mwaka 1964 mkewe Mwanambazi naye alifariki dunia.

Ni dhahiri kuwa ni vigumu kwa sasa kujua kwa usahihi kuwa beti hizi zilizoboea katika mapenzi alitungiwa mke yupi, au mwanamke gani hadi hapo uchunguzi wa maandishi yake hasa barua zake utakapokamilika. Inatosha kuelezea kuwa Shaaban tungo hizo alitunga katika uhai wake na kuwalenga wapenzi wake tofauti. Tungo hizo zilikuwa na dhamira gani na zenye uzito gani wa kisani? Baadhi ya beti hizo zinabainishwa dhamira zake katika makala hii.

3.0 KUMSIFU MPENZI

Shaaban Robert katika beti zake za mahaba na huba, anatumia kipaji chake cha ushairi kumsifu mwandani wake. Humsifu kwa kutumia jazanda tofauti. Hapa anahusisha uzuri wa mpenzi wake na tunda. Hataji aina ya tunda kama wafanyavyo washairi wengine ama kuhusisha na embe, nanasi, shokishoki ama chungwa. Angetaka, angeweza! Amechagua tunda kwa kuelewa kuwa kila tunda huwa tamu hasa likiwa limeiva kama hilo analolisawiri. Tunda bivu mbali ya utamu wake kinywani, hutoa harufu nzuri. Si hivyo tu, tunda bivu huwa na rangi ya kuvutia machoni. Tunda hapa ni mwanamke, mpenzi wake anayevutia machoni kama tunda. Anayenukia kwa kujimwagia uturi na udi, na kwa ulaini, uteketeke wa umbo na ubivu wa tunda, ndivyo mwili wake ulivyo mwororo na laini. Amuonapo mpenzi wake, jinsi alivyojipamba, mishipa yake Shaaban ya hisia humsisimka na hapohapo humpanda ashiki na hamu. Shaaban analisifu tunda lake katika shairi lake la “Kwa Mzuri”:

Nikiwa na uregevu, mara nikifikiri,
Namna tunda bivu, mbali linavyonawiri,
Mishipa hupata nguvu, mwili ukatoka hari.
(Robert, PL. 1983:14)

Wakati mwingine, Shaaban katika mbinu zake za kutaka kumteka mpenzi wake, humsifu kwa kutumia jazanda ya ua. Anamhusisha mwanamke mpenzi wake na ua. Ua hutokana na mmea ambao huzaa tunda. Tunda hutokana na ua. Ua la mmea ndio chimbuko la uzazi wa mmea na tunda lenyewe. Ua kawaida huwa la rangi yenye kuvutia machoni. Mvuto huo hauvutii macho ya binadamu tu bali hata wadudu na ndege. Ua hutoa harufu; mara nyingi huwa nzuri. Ua hutoa rojo tamu inayofanana na asali. Ua hutoa mbegu ambazo ni chimbuko la uhai. Mwanamke mmoja mpenzi wake Shaaban, amebeba sifa zote hizo. Mwanamke ana umbo zuri la kuvutia kama ua. Uzuri wa rangi yake, uzuri wa umbo lake na uzuri wa harufu yake umeteka akili ya Shaaban. Mwanamke huyo huyo akipewa mbegu ya uzazi kama ua, huzaa, na hivyo huendeleza mwanadamu. Mwanamke anayefaninishwa na ua

yawezekana ni mmoja kati ya wachumba wa Shaaban. Katika shairi "Ua" Shaaban angependa alichume ua kwa kuoa na alichukuwe kwake.

Nataka nilichume, liwe langu ua jema,
Nitunze nitazame, nifurahike daima,
Liwe ngao niegeme, linifanyie huruma.
Wenye wivu wasiseme, baraka iwe kama.
(Robert, KL, 1969, 23-26)

Kwa maoni ya Shaaban yeye anaamini wapo wanaolirandia ua lake. Wanaume hao wanaotaka warine asali ya ua lake wanajigeuza nyuki. Shaaban analipenda na kujivunia utamu na uzuri wa ua lake. Asali ya ua lake, ndio yampa raha na kujivunia.

Ua lanipa mnyeto, majivuno kwa wenzangu,
Nendako sina kisito, narudi nyumbani kwangu,
Nyuki hukosa mng'ato, kwa ladha ya ua langu.

"Ua langu" ni shairi linahusu mke wake Shaaban. Kwa vipi? Shaaban katika shairi lake la kuomboleza kifo cha Amina, alimhusisha na jazanda ya ua lililofumba baada ya kuchanua. Shaaban kwa masikitiko anaomboleza:

Amina umejitenga, kufa umetangulia,
Kama **ua** umefunga, baada ya kuchanua,
Nakuombea mwanga, peponi kukubaliwa,
Mapenzi tulivyofunga, hakuna wa kufungua.
(Shaaban MY, 1974:5)

Hata baada ya Shaaban kumzika mkewe, aliendeleza ajenda ya kulisononekea ua lake. Ingawa anaamini kuwa ua hilo limekwenda na halirudi, lakini bado ipo siku ataliona ua lake la moyoni na la ujana huko lilipo baada ya wao wote kufufuliwa. Shaaban anaamini watakutana na Amina wake peponi:

Ua langu la fowadi, limekwenda halirudi,
Lilipokuwa halipo, lakini katika pepo,
Natamai kuliona, ua langu la ujana. (Robert, SU, 1972;14-16)

Mshairi Shaaban wakati mwingine, analinganisha uzuri wa mpenzi wake kuwa umeyapiku maua mengi. Inawezekana Shaaban anamuongelea mpenzi wake mwingine kwa kumsifia na kumtukua ukimwacha yule aliyemwita **Ua**. Shaaban baadaye amezigeukia na kuzisifu jazanda za vito. Ni *lulu* na *johari* zinazoshindana na uzuri wa maua ya waridi, mkadi, mlangilangi na hata maua pori. Hata manukato ya udi hayawezi kulinganishwa na vito hivyo vya johari na lulu ambavyo ni vito adimu na adhimu. Lulu nayo inapatikana baharini kutoka katika tumbo la chaza na johari inachimbwa ardhini. Vito vyote hivyo vinang'ara, vinameremeta na kupendeza. Shaaban analinganisha mpenzi wake na uzuri wa vito vimpendezavyo na ambavyo huyapiku maua pamoja na manukato ya udi. Mpenzi wake Shaaban analingana na nini? Shaaban anatongoa kutoka shairi *Kwa Mzuri*:

Hulingani na waridi, wala maua ya pori,
Katika yangu fuadi, wewe ni kama johari,
Hulingani na mkadi, labda lulu bahari,
Mlangilangi na udi, na manukato si urari. (Shaaban, PL, 1983)

Mshairi mwingine anamfananisha mpenzi wake na ua kama afanyavyo Shaaban. Muyaka analipambanua ua alipendalo kuwa si mbuda, si mkuruma si mkadi si munga. Ua gani? Ua la manga ndilo lililomsaki moyoni. Kutoka shairi “Ua la Manga,” Muyaka anaghani:

Ai ua langu jema, la manga ua la manga,
Si mbuda si mkuruma, si la mkadi si munga,
Nimepawa nikarima, rabi pweke mwenye anga,
Kulisifu kilipanga, ni kuwa mwanga moyoni. (Abdulaziz,
1979,218)

“Kumbuka” ni shairi la Shaaban linalomthibitishia mpenzi wake kuwa kwa jinsi walivyopendana na kushibana, katu hawatatengana. Shaaban anatambua viroja, vituko na mizungu ya dunia. Hivyo basi anamzindua mpenzi wake kwa kumwambia akumbuke ili asihadaike:

Kukwambia nenda zangu, sithubutu kutamka,
Na kadhalika mwenzangu, sidhani hilo wataka,
Hutaki lina uchungu, na kwangu ni kadhalika,
Dunia ina mizungu, nikwambiayo kumbuka.
(Shaaban, SU, 1972;61)

Shaaban kuishi mbali na mpenzi wake ni jambo lisilowezezana abadan. Akiwa mbali na mpenzi wake, Shaaban hushikwa na simanzi zinazomfikisha kulia kwa kwikwi na kite cha upweke. Hali kama hiyo Shaaban haiwezi, hivyo analalama kupitia shairi “Peke”:

Siwezi kuishi peke, peke mutelezi
Naomba dua ifike, apokee Mwenyezi
Isukie baraka yake, akuvike wokozi
Peke ina makeke, kilio na majonzi. (Shaaban, PL, 1983;2)

Kumpenda mtu kwa dhati ni jambo jingine na yule anayependwa kuelewa na kukubali ni jambo jingine. Shaaban anapenda. Hivi sasa anahaha kusubiri kauli ya yule anayempenda. Shaaban hataki makubwa. Anasubiri kauli yake yenye neno moja lenye silabi tatu. Neno gani hilo? “Labeka.” Kutoka katika shairi litwalo “Nasumbuka” kauli hiyo inasakwa:

Wito huu nimeota, napenda ukishafika,
Kwa mbali kusikia, sauti ya ‘labeka’
Hili kama latoka, sana ningefurahika,
Mpenzi nasikitika, natafuta njia siri. (Shaaban, PL, 1983:12)

4.0 MATESO YA HUBA

Pendo halina ahadi kuwa daima dawamu litakuwa zuri. Wanaopenda pendo hugeuka. Huwageuka likawatesa. Likawatesa na kuwaadhibu. Wapendao bila kupendwa nao hudhoofika. Pendo hugeuka ruba na kunyonya damu zao. Miili yao hukonda na wakaninginiwa na magozi. Shaaban naye hakusalimika. Anateswa na huba. Huba inataka kumuua. Anajieleza yaliyomsibu kwa kalamu yake. Shaaban amekonda mithili ya uzi.

Hali yangu waijua, nimekonda kama uzi
Sili silali kwa saa, wala makini situnzi
Huba yataka niua, kwa fikira na majonzi (Shaaban, MA, 1962:6)

Bado Shaaban anasumbuliwa na huba. Anayependa ni yeye lakini apendwaye hataki. Hana shwari hana tamakani. Shauku ya kupenda inamkondesha. Anatamani arudi hali yake ile ya unene, lakini wapi. Shaaban anabaki kuweweseka. Kutoka shairi “Kipi” anatingoa:

Kadiri ninavyopenda,
Nawe usinichukie,
Ukiiza nitakonda,
Tamakani ipotee,
Nipende nipate wanda,
Niwe mnene na mie. (Shaaban, MA, 1962:25)

Wakati Shaaban anakondeshwa na huba nzito ya mpenzi wake katika shairi la “Kipi,” Muyaka mshairi mwenzake amenyang’anywa kabisa pendo na mpenzi wake. Pendo ambalo lilikuwa zuri, nyofu na tamu pale lilipoanza. Muyaka aliamini kuwa litadumu. Ghafla limebadilika na kusinyaa. Huba iliyobaki ni ya uzito mdogo, chambilecho “nusu wakia tu” kutoka shairi “Mahaba Nusu Wakia”:

Mahaba yalishadidi, ya chanza kuondokeya,
Tukadhani nda abadi, si yenye kutindikiya,
Tuyawene yakirudi, yakigeuza tabiya,
Mahaba nusu wakia yakipungua huwaje (Abdulazizi, 1979:303)

Shaaban huko kwingine anatapatapa. Kisa? Mpenzi wake amemgeuka ghafla. Hata hivyo yeye hakubali kumpoteza mpenzi wake. Mpenziwe naye amejaa hasira. Kwa vyovyote, Shaaban naye hakubali kumkosa mpenziwe. Shaaban yutayari kutoa fedha kwa kiwango chochote ikiwa ni fidia kwa kosa lake. Angependa wao wawili, Shaaban na mpenzi wake, wasafiane nia, iwe yaliyopita si ndwele. Endapo wawili hao wasiporejeana, Shaaban dunia kwake haina maana. Ya nini Shaaban kuishi? Shaaban anatoa ahadi kutoka shairi “Iwapi Dunia”:

Nitalipa fidia,
Hasira itoe,
Tatakasa nia,
Kati yetu sie,
Iwapi dunia,
Kuwa mbali nawe. (Shaaban, MA, 1992:4)

Shaaban kutwa yu kiguu na njia. Moyo wake umevimba na kufura kwa simanzi ya huba. Anakitaka kitanda apumzike lakini hakilaliki! Si usiku si mchana, anateseka. Amekonda na kubaki mbavu tupu kama za mbwa. Kisa? Ametengwa na mpenzi wake. Kutoka ndani ya shairi liitwalo “Siasia” ananena:

Tamati kucha naranda,
Moyo umejaa dhiki,
Sikitamani kitanda,
Silali hakilaliki,
Mapenzi yameniganda,
Nakonda sitamaniki. (Shaaban, SU, 1972:7)

Shaaban yudhaifu sana katika kuyakabili matatizo. Mwenyewe anaungama kuwa hajiwezi katika kujizuia kuhuzunika. Hivyo, pale anaposulubiwa na huba nzito huwa rahisi kusalimu amri na kukata tama. Shaaban anaungama:

...kwa desturi nilikuwa sina asili ya kuwa imara katika huzuni. Nilikuwa mtu dhaifu katika udhaifu. Nilishindwa siku zote kujizuia huhuzunika sikumudu kusahau kunungunika manung'uniko yalipopasa, sikuweza kujituliza wala kujipurukusha vingine. (Shaaban, MY,1966:73)

Mateso ya huba kwa Shaaban hayahesabiki. Moyo ni kiungo muhimu katika uhai na binadamu. Moyo wa Shaaban, umejeruhiwa kwa nyembe kali za huba. Hivi sasa umefanya donda sio dogo. Maumivu ya hilo jeraha, yanamsumbua. Jeraha linalompwita na linapelekea mwili wake kukonda. Hatamaniki. Anaatilika. Anaomba wakutane ana kwa ana na mpenzi wake. Kufanya hivyo, huenda ikawa ndiyo tiba ya ndwele yake. "Pande Mbili," ni shairi lenye ubeti huu:

Moyo umefanya donda,
Siwezi na kuhimili,
Fanya shauri mafunda,
La pendo kuliamili,
Siku zote ninakonda,
Nafasi yangu sabili,
Muhibu waniatili,
Tafadhali tuonane. (Shaaban, SU, 1972: 29-30)

Shaaban amewasifu wapenzi wake wengi kwa matone ya wino wa kalamu yake. Amewatukuza kwa jazanda za vito, madini, maua na matunda. Yeye mwenyewe hakusalimika, amesulubiwa vya kutosha na wapenzi wake. Ameteswa kihuba na kudhalilishwa. Amewaomba radhi na kuwaangukia wapenzi wake mara kadhaa ili nyoyo zao zirudi. Hatujui kwa kiasi gani alifanikiwa. Hata hivyo, yeye katika beti zake chache twamuona amepata nguvu. Nguvu na kuthubutu kuwakataa baadhi ya wapenzi wake. Wakati fulani hamtaki mpenzi wake mmoja, si kumuona tu bali hata kumsikia. Sauti yake Shaaban anaipaza katika shairi lake la "Sirudi":

Tamati mahaba sina,
Sikijui kitu hiki,
Usitake kuonana,
Neno hilo silitaki,
Kwako hunioni tena,
Wataka au hutaki (Shaaban, SU, 1972: 4-5).

"Simwezi" ni shairi la Shaaban alilotunga mwaka 1942 (Mulokozi, 2002;158-160). Shairi linaonesha kisa cha kutengana Shaaban na mpenzi wake kuwa ni tamaa ya mpenziwe kupenda pesa. Huba imekuwa bidhaa ya kuuzwa na sio tunu tena ya watu wawili wanaopendana. Shairi hili linaongelea watu waliokuwa na mali kama shamba na nyumba. Mali yote iliangukia kwa ulaghai na ghiliba za wanawake wanaojifanya miili yao kuwa bidhaa za kununuliwa. Moja kati ya beti tisa la shairi hili ni pale Shaaban "anapasua mbarika" kwa kusema:

Kwa tamaa simwezi, mimi sina haja naye,

Namuona mkupuzi, nahofu nisiumiye,
Hao majike majizi, ni yeye asifiwaye,
Mimi sina haja naye kwa tamaa simwezi.
(Shaaban, AK, 1968:26)

Shaaban ilimpasa atoe siri hiyo ya mpenzi wake kupenda pesa kwa vile kama asemavyo mwenyewe moyo wake wakati mwingine hushindwa kuficha siri. Mara huchukua kalamu na kuifichua siri kama hiyo ya mtu wa tamaa. Shaaban anatwambia: "Sikupenda kufichua siri bila ghairi ya kukusudia kalamu yangu iliteleza ikazifuma" (Shaaban, 1966:78)

5.0 HUBA ZA MWILINI

Beti za Shaaban tulizozitalii hapo nyuma zimeonesha jitihada yake ya kusifu wapenzi wake. Nyingine zimeonesha jinsi alivyosulubiwa kwa kukataliwa. Pia tumeona wakati mwingine alivyopokewa kwa vitanga vya mikono na kuengwa kwa huba na ashiki. Tumeona alivyowacharaza bila huruma kwa mijeledi ya beti wale wanawake aliowakataa. Sasa huba za mwilini zinatufikiisha katika kilele cha rubaa za beti za kimapenzi pale anapoonisha jinsi anavyostarehe na wapenzi wake.

"Mnyomele," ni jina la shairi la ubeti mmoja lenye fumbo ambalo Shaaban anausifu mwili wa mwanamke katika starehe ya kingono. "Utamu" wake haupaswi kuwa wa shirika na kwamba hauliwi hadharani. Bugu ni mmea unaotambaa na kutumika kutengeneza kamba za kusuka, kujengea au kufungia vitu. Mnyomele ni mmea mtambazi unaozongwa "kukumbatiwa" kama mtu na mpenziwe katika faragha. Shaaban anatunong'oneza kwa kutuambia, anapaswa yeye kuingia ndani, afunge mlango ili alacho akifaidi faraghani;

Huzongwazongwa bugu, kishina mnyomele,
Ndilo pambo la magugu, tangu siku za kale,
Cha tamu simpe ndugu, na mwenzi vilevile,
Kiliwacho faraghani, funga mwango ukile. (Shaaban, AK, 1968:5)

Shaaban anachokitaka, anakijua. Lakini kwa hila na mbinu zake, anaonesha jinsi anavyoteseka. Dawa yake hakuna ila ni kusabiliwa mwili wa mpenzi wake ili autumiye kwa kuzima ashiki na hamu yake. Kwanza, anamlalamikia mpenzi wake na kuonesha jinsi Shaaban anavyoatiliika na kumpelekea kuwa hanenepi na hanawiri. Milizamu ya machozi yake yabubujika, uso wake umesawijika na kilio cha kwikwi. Mwisho kwa kilio cha kite, Shaaban anaomba apewe tamu yake, aone ladha yake na iwe tiba yake. Kupitia shairi lake "Nimepotea," anasemaje?.

Kwa machozi na mamia, sinawiri sinenepi,
Nadhani nimepotea, sijijui niko wapi,
Kulia nimekathiri, moja kwa moja situzi,
Na uso kama bahari, kwa mawimbi ya machozi,
Nipe tamu niionje ladha yake niijuwe. (Shaaban, SU, 1972:16)

Kwa kutumia jazanda ya stima ambayo ndiyo jina la shairi, Shaaban anamsawiri mpenzi wake kuwa ni chombo imara. Husafiri nacho kila akitamani. Daima yeye hukaa mbele na kuidhibiti sukani. Wapo mabaharia na manahodha – "wanaume" – wangependa wajiabiri na kuiendesha stima yake. Hilo kwake haliwezekani. Kawaida, Shaaban na stima yake husafiri nayo na akifika dikoni au bandarini "hushusha nanga." Hapo huwa amefika mwisho wa safari yake – amefika kileleni. Jee Shaaban anabainisha kuwa akiwa ndani ya stima yake huwa anakaa wapi? Anakaa stahani!

Ninakaa stahani, pasipo kunumanuma,
Nikatuliza sukani, kwa makini na hekima,
Japo kuwa mikondoni, siendeshi kwa zahama,
Sasa nnayo stima, siudhiki kwa safari.
(Shaaban, SU, 1972:19-20)

Hisia za kingono zinabainishwa katika shairi lake maarufu la “Mahaba ya Mjakazi.” Shaaban anatupeleka katika chumba chake ili kuwaona watu wawili – Shaaban na mpenzi wake katika faragha. Mazungumzo yao, matayarisho yao na hekaheka zao za kitandani zinabainishwa katika beti zake. Shaaban, hapo mapema, aliwahi kukutana na wanawake wengi katika faragha kama hiyo. Alisafiri Unguja-Kaskazini ya Nungwi na Kusini ya Kizimkazi. Alikwenda hadi Barawa (Somali), India na Zambia na kuonana na wanawake wa huko. Wanawake hao wala hawamfikii kwa huba huyo mjakazi wake aliyenaye sasa kitandani. Aidha alifika Uhabeshi, Uarabuni, Uswahili, Iran na nchi ya Goa–wanawake wote hao hawamshindi kwa mizungu ya mahaba mwanamke wake. Baada ya Mjakazi wake kula kungumanga ambazo Waswahili huamini humregeza macho mwanamke, na humpa hanjamu na ashiki. Mjakazi hutafuna hiliki ili itoe harufu nzuri ya kinywani. Nayo hiyo tangawizi huaminika kuwa hupandisha hamu, itimu na ashiki ya mwanamke ya kupenda ngono. Shughuli nayo hufana pale wote wawili wanapovua pande zao za kanga zilizohanikiza uturi na udi. Kama asemavyo mwenyewe ikifika hatua hiyo, huwa ameazimu kazi. Beti mbili za shairi hili, ni pale Shaaban anapotueleza yale yanayoendelea chumbani katika faragha yake yeye na mjakazi wake.

Ukimshika mahali, huruka kama mkizi,
Utajua kwa dalili, kama kaazimu kazi,
Hulainisha mwili, kama samli ya mbuzi.

Wakati ukiwadia, wa kupumua pumzi,
Hudhihirisha kulia, wala hatoki machozi,
Kama hujaelewa, utamdhani hawezi,
Mahaba ya mjakazi, sijaona mfanowe.
(Shaaban, “Mjakazi” MA, 1992:37-39)

Mshairi mmoja wa Lamu kama alivyo Shaaban, anamsifia mwanamke wa kisiwa cha Lamu. Matajiri, waungwana na wafalme wote waliathirika na kuvutika kwa uzuri na ubingwa wa kufanya mapenzi kwa mwanamke huyo wa Lamu. Shairi hili la kusifia wanawake wa Lamu “Wanawake wa Amu” laonekana kufanana na lile la Shaaban la “Mjakazi.” Mshairi huyu wa Lamu naye ametembea nchi kadha na kufanya mapenzi na wanawake wa nchi na makabila kadha wa kadha lakini naye hakuona anayeweza kumshinda mwanamke wa Lamu kwa uzuri, manukato na starehe za kimwili. Mshairi anasema ametembea Roma, Misri na Yemen na kote huko hakuwaona wanawake kama wa Lamu. Mshairi ameweza kulala nao wanawake wa Shela, Mtondoni na Siu, bado wanawake wa Lamu wametia fora. Bado mshairi anatuieleza kuwa amekutana na wanawake wa Zanzibar, Mombasa, Pemba, India, Arabuni ikiwamo Misri hata Ulaya lakini wote waovyo. Bado kwa vigezo vyote, mwanamke wa Lamu hafikiwi:

Wanawake wa Kiamu, yao hayapatikani,
Mnapokhitarisha Ruma, na Misiri na Yameni,
Nakhitari paziani, kwa mwanamke wa Amu.

Za Shela na Matondoni, na Siu nimetembea,
Unguja na Masiwani, Mvita na Pemba pia,
Na Hindi na Arabuni, na Misri na Ulaya,
Sikumwona mmoya, kama mke wa Kiamu.
(Miehe and Vurke, (mh)2010:327)

Shaaban yaonesha ameandika beti hizi za huba za wapenzi wake wakati alipokuwa kijana mbichi. Yeye akiwa sehemu ya jamii asingeweza kukwepa rubaa za kimapenzi kwa watu wa rika lake katika moyo wake na wakati wake. Wakati Shaaban uzee unamnyemelea kwa nguvu na ujana unamtoroka kwa kasi, alianza kuona mabadiliko. Mabadiliko yake ya kimaumbile na ya kimwili yalimpa onyo kali. Kichwa chake kilivamiwa na kichaka cha mvi. Kinywa kilitokwa na meno na kuachwa na mapengo na magego. Miguu ilikosa nguvu, na kwenda kwake ni kwa kupepesuka. Rubaa za wapenzi, wengi wake wakiwa wasichana, wamevunja kambi kwake na kumtoroka. Wakati wa ujana wake, Shaaban akiwa shabibu na barubaru, wasichana wakimzonga kama nyuki katika sega. Kila awaombalo halikataliwi. Wanawake warembo walimwengaenga na kumpembejea. Leo wapi! Wanamuona Shaaban ni mwenye kutuzi na hivyo humsusuika na kumnyanyapaa. Kisa? Ujana umemtoroka. Shaaban analalamikia hali hiyo kutoka shairi lake la “Uzee”:

Kichwa kimejaa mvi, kinywani meno hamna,
Nikenda kama mlevi, miguu nguvu haina,
Kumbe ujana ni hivi, ukenda hauji tena,
Nasikitika hadumu, rafiki yangu kijana.

Nilikuwa ni waridi, furaha ya wasichana,
Neno hawakunirudi, wakati wa kukutana,
Sasa nanuka baridi, wanionapo waguna,
Nasikitika hadumu, rafiki yangu kijana.
(Shaaban, KF, 1991:87-88)

Mnyampala, mwandani wake Shaaban, naye akavamiwa na uzee bila kuutaka. Naye hakuacha kusunoneka kwa kumpata mgeni huyu asiyemtaka wa uzee mwilini mwake. Mnyampala naye akaulalamikia uzee jinsi unavyomtesa bila huruma. Amepungua nguvu za mwili kwa viungo vyake vya bayana na vya siri. Mwili wake Mnyampala umedhoofishwa na uzee. Amekuwa anaugua na yudhaifu. Mnyampala anayayatika kwa kusema:

Nguvu mtu hupungua, mwili huwa dhaifu,
Huenda akiugua, hupati sawa safu,
Kwa mbali tumeambua, mzee mtu dufu,
Uzee ni maumbufu, utakuja ufikia. (Mnyampala,1977:32)

Kama vile haitoshi, Mnyampala anaona sura yake imekwajuliwa na uzee na kumfanya awe mchovu kila wakati. Mwili wake uliokuwa umenenepeana, sasa magozi ya mwili yanamninginia. Linalomtesa zaidi ni kule kuwa msahaulifu na wakati mwingine huwa kama mwehu. Mnyampala analalamika:

Sura yake hukwajuka, na mwili huwa mchofu,
Na nyama kutetemeka, palo nona pamedhofu,
Na akili hupungua, huwa msahaulifu,
Uzee ni maumbufu, utakuja ufikia. (Mnyampala,1977:32-33)

Suala la adha ya uzee halikuwashughulisha Shaaban na Mnyampala peke yao bali hata washairi wengine wamezungumzia kwa mielekeo tofauti. Mwimbaji wa taarab asilia, Makame Faki wa Zanzibar, anaona kuwa ingawa amevamiwa na uzee lakini bado baadhi ya viungo vyake vya mwili vina nguvu na uwezo wake wa kimaumbile kama kijana. Hapa na yeye anaelezea kuwa alipokuwa kijana alikuwa kipenzi cha wapenzi na alikuwa hatosheki kila apewacho. Lakini katika ubeti wake mwingine anasema ingawa sasa yu mzee lakini bado makali yake na dhoruba zake ni zilezile. Chambilecho, “Ingawa naitwa babu ngoma tandika tulale” Katika shairi lake “Vya Kale Dhahabu anasema”:

Nilikuwa mahabubu, hasa kwa nyakati zile,
Vya kunona bila tabu, nikiletewa nivile,
Tena hula taratibu, na nyongeza teletele.

Uzee sio sababu, mambo yangu yaleyale,
Upanga hauna nabu, wakata kama mshale,
Ingawa naitwa babu ngoma tandika tulale. (Faki, Culture, Zanzibar)

6.0 HITIMISHO

Shaaban, kupitia beti zake za kishairi, ametubainishia uhusiano wake na wanawake aliokutana nao katika maisha yake. Yawezekana wanawake aliokuwa na uhusiano nao walikuwa ni wachumba zake, wake zake au wapenzi wake. Nimejaribu kuonensha aina ya uhusiano uliokuwapo katika miktadha tofauti. Wapo ambao aliwasifu na kuwatukuza. Bila shaka ni kwa sababu ya maumbo yao, uzuri, tabia zao na mlahaka wao. Twamuona alivyotumia jazanda za matunda na maua katika kuwapamba na kuwatukuza. Wakati mwingine ametumia udi na manukato mengine kwa kufananisha na wapenzi wake. Hakusita kutumia vito vya johari na lulu – vitu vya thamani na vyenye kumeremeta (Khatib, 2014,199).

Kuna beti zake zinazoonisha dhiki na shida alizokumbana nazo Shaaban kutokana na uhusiano wake na kundi jingine la wapenzi wake. Hawa walimtesa na kumjaza simanzi zisizokadirika. Hali hiyo haikuathiri moyo wake tu bali hata kudhoofisha afya yake kwa kiasi kikubwa. Kwa kutumia kipaji chake cha ushairi, mateso hayo anayabainisha kwa kuonesha uchungu mkubwa. Amediriki kusema kuwa “Huba ilitaka kumuua.” Hapa huba inapewa uwezo wa kuuu. Ni yeye aliyekondeshwa na kuwa kama uzi wa kushonea. Pumzi zake zikawa ziko juu hazishuki. Ni yeye Shaaban ambaye hawezi kupata usingizi – si usiku si mchana. Hata kitanda hakitamani. Moyo wake umefanya donda kwa dhiki ya kukosa kuonana na mpenzi wake. Ilifika wakati akawa tayari kulipa fidia ya fedha ili hasira aliyo nayo mpenzi wake iondoke.

Eneo jingine lililosumbua nafsi yake ni pale alipoamua aachane na wapenzi ambao alishindwa kuelewana nao. Uhasama huo hakuweza kuupekua. Amewawekea tamati na nukta, hataki kuwaona. Wengine ameamua kutengana nao kwa sababu ya tamaa yao ya pesa. Amefikia kuwaita “wakwapuzi na majizi.” Hawa wapenzi wake wameligeuza pendo lao kuwa bidhaa ya kuchuuza.

Rubaa za beti za kimapenzi za Shaaban zinatufikisha kileleni katika uhusiano wake na mpenzi wake katika faragha ya kimwili. Anamshauri mpenzi wake kuwa utamu wa mwili wake ampe yeye pekee na iwe katika faragha ya wao wawili tu. Kwa kutumia jazanda ya stima akibainisha kuwa ni mwanamke, hataki ashirikiane na mtu mwingine katika kuipanda hiyo stima. Yeye mwenyewe Shaaban hukaa mbele, hudhibiti usukani wake na haendeshi kwa zahama. Akifika bandarini, Shaaban hutosa nanga yake majini na stima husimama na huwa amefika mwisho wa safari yake. Shairi lililoshika hisia zake na lenye kuisimua mwili, ni lile linaloonisha uhusiano wake wa mapenzi ya kimwili usio junaha na mwanamke

aliyempa jina “Mjakazi”. Kwa kutumia tamathali za semi zilizoshiha usanii, jazanda anuai, ameonesha jinsi alivyofurahishwa na kuridhwa kwa hamu na shauku ya kimwili na mwanamke - Mjakazi - kwa ustadi wake wa kufanya mapenzi.

Mwisho tunamwona Shaaban hasiti kutuelezea hatma ya uheke na usongo wake kwa wanawake. Sura yake ya ujana imekongoroka. Meno yameporomoka. Mvi zimetawala kichwa chake. Miguu yake haina nguvu, akitembea hupepesuka. Ulimbwende na utanashati aliokuwa kivutio kwa wasichana wengi umetoweka. Kila ikisadifu wa kutokea, warembo humnyanyapaa. Ujana aliokuwa akiuingia umepita kama moshi. Shaaban kwa sasa hakuna anayemtaka wala kumpenda. Shaaban hata hadhukuriwi kwa kutakiwa na mwanamke yeyote kwa jinsi hali yake ilivyo.

Shaaban tunamwona ni mshairi aliyejizolea sifa kemkem katika utanzu huu. Amejadiliwa na kuhakikiwa katika kazi zake za nyanja kadha wa kadha. Hata hivyo, tunadhani dhana ya mapenzi na uhusiano wa Shaaban na wapenzi wake katika ushairi haikuwahi kupata nafasi kabla. Kazi hii imejaribu kuonesha yaliyomsibu na kumuathiri Shaaban na jinsi alivyopokea matokea ya mapenzi na uhusiano na wapenzi wake. Kwa kuwa beti hizi za huba nilizozionesha amezitunga yeye mwenyewe mshairi, ni dhahiri Shaaban aliathirika. Beti hizi zimetusaidia, *mosi*, kuonesha alivyopambana na huba mwanana na adha, kero na usaliti katika bahari ya mapenzi. *Pili*, beti zimetusaidia kuona ustadi na ufundi wake mkubwa uliotumika katika kuziandika beti zake. Na *tatu*, beti zake zimesaidia sio kuelimisha juu ya hekaheka na mchakamchaka wa huba tu, lakini zimechangia katika kuimarisha hazina ya tanzu ya ushairi wa Kiswahili kifani na kimaudhui. *Nne*, beti zinaonesha kiasi gani Shaaban naye hakuweza kuepuka dafrau za huba katika maisha yake na jinsi alivyozikabili.

MAREJELEO

- Abdullaziz, M. (1979). *Muyaka, 19th Century Swahili Popular Verse*, Kenya Literature Bureau, Nairobi. Faki, W. Mwimbaji wa Taarab, Culture Musical Club Zanzibar
- Gurr na Calder (Wahariri) (1974). *The Creative Writer in Society*, EALB, Nairobi.
- Khatib, M.S. *Chanjo, Matakwa ya Mwanamume katika Mwili wa Mwanamke*, TUKI, Dar es Salaam
- Mike and Vurke (2010). *Muhammadi Kijumwa*, Texts from the Damman Kolin Papers, Mnyampala, M. (1977) *Waadhi wa Mshairi*, EALB, Nairobi
- Mulokozi, M.M. (Mh) (2002). *Barua za Shaaban Robert*, TUKI, Dar es Salaam.
- Robert, S. (1968). *Utubora Mkulima*, Nelson, Nairobi
- Robert, S (1974). *Maisha Yangu na Baada ya Miaka Hamsini*, Nelson, Nairobi.
- Robert, S. (1974). *Maisha Yangu na Baada ya Miaka Hamsini*, Nelson, Nairobi.
- Robert, S. (1949). *Maisha Yangu na Baada ya Miaka Hasini*, Nelson, Nairobi.
- Robert, S. (1983). *Pambo la Lugha*, OUP, Dar es Salaam.
- Robert, S.(1969). *Koja la Lugha*, OUP, Nairobi.
- Robert, S. (1972). *Sanaa ya Ushairi*, Nelson, Dar es Salaam.
- Robert, S. (1962). *Mwafrika Aimba*, Evans Brother Ltd, Nairobi.
- Robert, S. (1991). *Kielelezo cha Fasihi*, Nelson, Nairobi.
- Shihabuddin, C (1973) *Bahari ya Utamaduni*, Hotuba aliyotoa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. 22 Novemba 1973